

QISHLOQ XO‘JALIGIDA YER-SUV RESURSLARIDAN FOYDALANISHNING IQTISODIY SAMARADORLIK KO‘RSATKICHLARI VA ULARGA TA’SIR QILUVCHI OMILLAR

i.f.n. dotsent Shoxo‘jaeva Zebo Safoevna

Oziq-ovqat va qishloq xo‘jaligi sohasida
strategik rivojlanish va tadqiqotlar xalqaro markazi doktoranti

Norqobilov Muzaffar Ravshan o‘g‘li

QarMII 2-kurs magistranti

Annotatsiya: *Qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlanishida tabiiy omillar ta’sirining yuqoriligi bilan bir qatorda qishloq xo‘jaligini agrotexnik, huquqiy, tashkiliy va iqtisodiy jihatdan davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlantirishda aynan yer va suv resurslaridan foydalanishning iqtisodiy samaradorligi bo‘yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *agrotexnik, huquqiy, tashkiliy, iqtisodiy omillar, yerdan foydalanish samaradorlik ko‘rsatkichlari, suvdan foydalanish samaradorlik ko‘rsatkichlari*

Agrar sohani rivojlantirish va uning samaradorligini oshirib borish hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy muammolarini ijobiy hal etish va aholi turmush darajasini oshirish borish dolzarb masalalardan hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-son, 2017 yil 10 oktyabrdagi “Fermer, dehqon xo‘jaliklari va tomorqa yer egalari faoliyatini yanada rivojlantirishning tashkiliy chora-tadbirlari to‘g‘risi-da”gi PQ-3318- son qarori va 2019 yil 23 oktyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi qishloq

xo‘jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo‘ljallangan strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5853-son farmonlari, hamda mazkur faoliyat bilan bog‘liq boshqa huquqiy-me‘yoriy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirish dolzarb masala hisoblanadi.

Qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlanishida tabiiy omillar ta’sirining yuqoriligi bilan bir qatorda qishloq xo‘jaligini agrotexnik, huquqiy, tashkiliy va iqtisodiy jihatdan davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda qishloq xo‘jaligini rivojlantirish uchun investitsiyalar ajratish, qishloq xo‘jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish jarayonlari, suv xo‘jaligi obyektlari faoliyatining muntazamligini ta’minlash, qishloq xo‘jaligi ishlab chiqaruvchilarining texnika ta’minotini kuchaytirish, yerlarning meliorativ holatini yaxshilash, hosildorligi past yerlarda paxta xomashyosi yetishtiruvchi xo‘jaliklarni qo‘llab-quvvatlash, kadrlar tayyorlash va ilmiy tadqiqotlar olib borish kabi yo‘nalishlar davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlab kelinmoqda.

Qishloq xo‘jaligida yer resurslaridan foydalanishning iqtisodiy samaradorligi qishloq xo‘jaligi korxonalarida doirasida yer resurslardan foydalanish samaradorligi orqali, shuningdek qishloq xo‘jaligiga yaroqli yerdan foydalanishning samaradorligi sifatida ham xarakterlaydigan ko‘rsatkichlar tizimi bilan ifodalanishi mumkin (1-jadval).

1-jadval

Qishloq xo‘jaligida yer resurslaridan foydalanish samaradorligi

ko‘rsatkichlari tizimi²²

Yer resurslaridan foydalanish koeffitsienti (ERFK)	Qishloq xo‘jaligiga yaroqli yerlardan foydalanish koeffitsienti	Haydaladigan yerlardan foydalanish koeffitsienti (XEFK)	Qishloq xo‘jaligiga yaroqli yerlardan intensiv foydalanish samaradorligining asosiy ko‘rsatkichlari yer qaytimi (EK) va yer sig‘imi (ES) dir
---	---	--	--

²² Ismoilov A., Murtazaev O., “Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti”, T. Moliya, 2005, 155-157 b.

	(K/XYaEF K)			
Qishloq xo‘jaligiga yaroqli yerlar (K/XYaE)ni xo‘jalikka berkitilgan jami yer maydoniga (JEM) nisbati; $EP\Phi K = \frac{K/XYaE}{JEM}$	Haydaladigan yerlarning (XE) jami qishloq xo‘jaligiga yaroqli yerlarga (K/XYaE) nisbati; $K/XYaE\Phi K = \frac{XE}{K/XЯ}$	Jami ekin maydonlari -ning (JEM) haydaladigan yerlarga (XE) nisbati; $XE\Phi K = \frac{JEM}{XE}$	Yer qaytimi 1 ga qishloq xo‘jaligiga yaroqli yerga to‘g‘ri kelgan sof mahsulotni (SM) ifodalasa, yer sig‘imi, 1 so‘mlik sof mahsulot qancha gektar yerdan olinganligini ifodalaydi. $EK = \frac{CM}{K/XYaE};$ $EC = \frac{K/XYaE}{CM}$	Yer qaytimi (EK) va yer sig‘imi (ES) ning natural ko‘rsatkichlari 1 ga qishloq xo‘jaligiga yaroqli yerga to‘g‘ri kelgan qishloq xo‘jaligi yalpi va tovar mahsulotni (YaM;TM) xarakterlaydi va aksincha: $EK = \frac{ЯM; TM}{K/XYaE};$ $EC = \frac{K/XYaE}{ЯM; TM}$

Ko‘rsatkichlarning bir qismi yer maydonlari hajmining o‘zgarishi asosida ma’lum darajada ulardan foydalanishning ekstensiv xarakterini aks ettirsa, boshqa qismi yerdan foydalanishning intensiv darajasini xarakterlaydi, ya’ni bir gektar maydon hisobiga to‘g‘ri kelgan natijani o‘zida aks ettiradi.

Ammo, shu bilan birgalikda yer resurslaridan foydalanish samaradorligiga baho berishda sifat jihatdan turli sinflarga bo‘lingan yerlarning tuproq unumdorligini

ifodalovchi ko‘rsatkichlar tizimidan foydalanish dolzarblik kasb qiladi. Uning dolzarbligi shuki, ushbu ko‘rsatkichlarda sifat jihatdan chegaralangan qishloq xo‘jaligi yerlarining tuproq tabiiy unumdorligi o‘z ifodasini topishi kerak. Natijada chegaralangan yer resurslarining unumdorligini oshirishga undovchi ko‘rsatkichlar tizimini ishlab chiqish talab etiladi. Avvalo, mavjud ko‘rsatkichlarni bir tizim sifatida qaralganda, yer resurslaridan foydalanish darajasiga baho berishdagi natural ko‘rsatkichlariga quyidagilar kiradi:

- bir gektar yerdan olingan qishloq xo‘jalik mahsulotlari miqdori, mahsulot turlari bo‘yicha (hosildorlik);
- bir gektar qishloq xo‘jaligiga yaroqli yerlarga yoki ozuqa ekinlari maydoni hisobiga ozuqa ishlab chiqarish miqdori (ts.ozuqa birligi).

Ammo, bu yerda fermer xo‘jaliklariga birlashtirib berilgan yer maydonlari va hatto bitta fermer xo‘jaligi doirasida turli ekin maydonlari (alohida dalalar yoki konturlar bo‘yicha) turlicha unumdorlik ko‘rsatkichlariga ega, natijada ushbu yerlarda bir xil miqdordagi sarf xarajatlar evaziga turlicha miqdordagi mahsulot yetishtiriladi.

Qashqadaryo viloyatining sug‘oriladigan dehqonchilik mintaqasida agrar sohaning barcha tarmoqlarining barqaror rivojlanishini ta‘minlash va suvdan samarali foydalanish usullarini takomillashtirish bo‘yicha keng qamrovli tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bu borada, so‘nggi 40 yil davomida Amudaryoning quyi oqimida vujudga kelgan vaziyatning salbiy asoratlarini inobatga olib, sug‘oriladigan yerlarning ekologik-meliorativ holatini yaxshilash va suvdan samarali foydalanish usullarini takomillashtirish zarur hisoblanmoqda. 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasining yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasida, jumladan «...yerlarning meliorativ holatini yanada yaxshilash, melioratsiya va irrigatsiya obyektlari tarmoqlarini rivojlantirish» ta‘kidlab o‘tilgan. Mazkur vazifani amalga oshirish, jumladan ekinlarning resurstejamkor sug‘orish va suvdan foydalanish usullarini ishlab chiqish asosida yerlarning unumdorligini oshirish bo‘yicha ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Agrar sohada ishlab chiqarish resurslaridan foydalanish samaradorligini atroflicha baholash uchun alohida hisoblanadigan ko‘rsatkichlar bilan birgalikda, har bir ishlab chiqarishga jalb qilingan resursning umumiy samarani yaratishdagi o‘rni va ularning ishlab chiqarish pirovard natijasiga ta’sirini hisobga oladigan umumiy ko‘rsatkich bilan baholash lozim. Ushbu umumlashtiruvchi ko‘rsatkichning sur’atida majmua tarmoq va korxonalarida yaratilgan jami pirovard mahsulot qiymati, maxrajida esa barcha resurslarning o‘tkazilgan qiymati bo‘lishi lozim.

Qishloq xo‘jaligida yer resurslaridan foydalanishning iqtisodiy samaradorligi qishloq xo‘jaligi korxonalarida doirasida yer resurslardan foydalanish samaradorligi orqali, shuningdek qishloq xo‘jaligiga yaroqli yerdan foydalanishning samaradorligi sifatida ham xarakterlaydigan ko‘rsatkichlar tizimi bilan ifodalanishi mumkin.

Qo‘yidagi jadvalda Qashqadaryo viloyati Nishon tumani “Nodirbek serquyosh zamini” fermer xo‘jaligida yetishtirilgan mahsulotlar raqobatbardoshligini oshirish ko‘rsatkichlari tahlil qilingan (2-jadval).

2-jadval

Qashqadaryo viloyati Nishon tumani “Nodirbek serquyosh zamini” fermer ho‘jaligida yetishtirilgan mahsulotlar ko‘rsatkichlari²³

Ko‘rsatkichlar	Yillar				
	2017	2018	2019	2020	2021
Qishloq xo‘jaligi yerlari maydoni, ga	124	124	124	124	124
shu jumladan: haydaladigan ekin maydoni, ga	35,2	35,5	36,6	36,1	35,8
ulardan paxta maydoni, ga	15	15	15	15	15
Ishchilar soni, kishi	6	6	6	6	6
Yalpi paxta hosili, tonna	33,3	32,7	30	32	35
shu jumladan: 1 ga paxta maydoni hisobiga, s/ga	22,2	21,8	20,0	21,3	23,3
1 ishchi hisobiga, tsentner	55,5	54,5	50,0	53,3	58,3
Mahsulotlarni sotishdan olingan daromad, ming so‘m	145678,9	173218,7	210349,4	259650	348618,4
Sotilgan mahsulotlar tannarxi, ming so‘m	120137,7	145667,2	174011,2	213490	273605,2
Foyda, ming so‘m	25541,2	27551,5	36338,2	46160	75013,2
Rentabellik darajasi,%	21,3	18,9	20,8	21,6	27,4
Jami ishchilar soni, kishi	12	12	12	12	12
shu jumladan:	725,6	776,1	992,8	1278,7	2095,3

²³ Manba: Nishon tumani “Nodirbek serquyosh zamini” fermer ho‘jaligi ma’lumotlari asosida muallif hisob-hisob kitobi.

1 ga ekin maydoni hisobiga olingan foyda, ming so‘m					
1 ga jami qishloq xo‘jaligi yerlari hisobiga olingan foyda, ming so‘m	206,0	222,2	293,05	372,3	605,0
1 ishchi hisobiga olingan foyda, ming so‘m	2128,43	2295,95	3861,5	3846,7	6251,1

2-jadval ma’lumotlari tahlilidan ko‘rinadiki, fermer xo‘jaligida paxta yetishtirish bo‘yicha rentabellik ko‘rsatkichi 2021 yilda 27, 4 %ga teng bo‘lib, o‘rganilayotgan yillar bilan taqqoslaganda eng yuqori ko‘rsatkichga ega bo‘lganligini ko‘rish mumkin, shuningdek bir gektar yer maydoni hisobiga 2095,3 ming so‘m foyda olishga erishilgan.

Bir gektar yerdan olingan foyda tahlil qilinayotgan davrlarda 118,4 foizga oshgan. G‘allachilikda esa bir gektar yerga sarflar 196 foizga, daromadlar 198,7 foizga, olingan foyda qariyb 206,8 foizga oshganligini ko‘rish mumkin.

Demak, qishloq xo‘jaligi ekinlarini yetishtirishda intensiv texnologiyalardan foydalanish iqtisodiy jihatdan foydali. Ulardan foydalanib, kuzgi bug‘doy yetishtirilganda hosildorlik 35-40% ga ortishiga, tannarx 4-6% pasayib, 1 ga ekin maydoni hisobiga daromad 50-60% oshishiga erishiladi.

Suv resurslarning vujudga kelayotgan tanqisligi sharoitida suvga bo‘lgan ehtiyojni qondirishning mintaqa ko‘lamidagi tavsiyalarni ishlab chiqish suv xo‘jaligi kompleksining asosiy vazifasidir. Mintaqa suv resurslaridan kompleks foydalanish tarmoqlardan har birida suvni asosli tarzda taqsimlash maqsadida tuzilgan suvdan oqilona foydalanishning yagona tarmoqlararo sxemasi bo‘yicha amalga oshiriladi. Deyarli barcha yirik havzalarda suv xo‘jaligini rivojlantirish holatini va istiqbollarini tavsiflovchi suv xo‘jaligi sxemalari mavjuddir.

Sug‘orish suvidan foydalanish samaradorligini oshirish davlat ahamiyatiga molik vazifa hisoblanadi. Suv resurslaridan samarali foydalanishning mohiyati kam xarajatlar bilan sug‘orish suvi birligiga eng ko‘p mahsulot olishdadir. Bunga turli xil texnologik, tashkiliy va iqtisodiy tadbirlarni amalga oshirish yo‘li bilan erishiladi.

Sug‘orma dehqonchilikda suvdan foydalanish samaradorligini quyidagi ko‘rsatkichlar harakterlab beradi:

- sug‘orish tizimining foydali ishlash koeffitsienti;
- sug‘orish tizimida suvdan foydalanish koeffitsienti;
- sug‘orish suvining unumdorligi.

Qishloq xo‘jaligida, shu jumladan xo‘jaliklarda suvdan foydalanish samaradorligini aniqlashda olingan yalpi mahsulot, sof daromad va sof foydani umumiy holatda manbaadan olingan suvning hajmiga emas, balki haqiqatda xo‘jalikka yetib kelgan yoki sug‘oriladigan yer uchastkasiga yo‘naltiriladigan suv hajmiga nisbatan hisoblash maqsadga muvofiq bo‘ladi. Chunki, manbaadan olingan suv xo‘jalikka yetib kelguncha yo‘qotishlar, singib ketishlar oqibatida kamayadi. Bu holat bo‘yicha odatda suvdan foydalanish samaradorligiga kanallardan foydalanish koeffitsientlari orqali erishiladi (3-jadval).

Demak, suvdan foydalanishning iqtisodiy samaradorligi suvdan foydalanuvchilarning dalasiga yetib kelgan suv hajmi orqali hisobga olinsa, suvdan foydalanish samaradorligi ko‘rsatkichlarining aniqligi ortadi, suv iste‘molchisining faoliyatiga baho berish imkonini beradi.

3-jadval

Suvdan foydalanish koeffitsientlarining tizimlashtirilgan sxemasi³

Suvdan foydalanishning natura va qiymat shaklidagi koeffitsientlari				
1. Sug'orish tizimining foydali ish koeffitsienti (FIK)	2. Sug'orish tizimining foydali ish koeffitsienti (FIK)	3. Tizim suvlaridan foydalanish koeffitsienti (KIV _{ΣC})	4. Suv resurslari bilan ta'minlanganlik darajasi (SRTD)	5. Buntuzim bo'yicha suv resurslaridan foydalanish koeffitsienti (SFK)
Maydonga oqib boradigan suvning (W _{nt}) muayyan davr (dekada, oy, o'sish davri) ichida sug'orish manbalaridan (W _{br}) olingan suvning miqdoriga nisbatidir.	Xo'jaliklararo shaxobcha (FIK _{mx}) va xo'jalik ichidagi shaxobcha (FIK _{vx}) ning ko'paytmasiga teng.	O'simliklarning maydonlardagi suvni foydali iste'mol qilishi (E*G')ning sug'orish manbalari (W _{br}) dan olingan suvning miqdoriga nisbatidir.	Haqiqatda sarflangan suv miqdorini me'yor asosida berilishi kerak bo'lgan suv miqdoriga nisbatidir.	Eng oxirgi yer uchastkasigacha yetib borgan suv miqdorini manbalardan olingan suv miqdoriga nisbatidir.
$FIK = \frac{W_{HT}}{W_{\text{6p}}}$	$FIK = FIK_{mx} \times FIK_{vx}$	$KIVS = \frac{E \times F}{W_{br}}$	$SRTD = \frac{XSSM}{MBSM} * 100\%$	$SFK = \frac{MOS}{EOUYeBS} \cdot \frac{YOKI}{EOUYeBS}$ $SFK = \frac{MOS}{EOUYeBS}$
W _{nt} - maydonga oqib boradigan suv, m ³ W _{br} -sug'orish manbalaridan olingan suv miqdori, m ³ FIK _{mx} -xo'jaliklararo shaxobcha, km FIK _{vx} - xo'jalik ichidagi shaxobcha, km Ye-qishloq xo'jalik	FIK _{mx} -xo'jaliklararo shaxobcha, km FIK _{vx} - xo'jalik ichidagi shaxobcha, km	Ye-qishloq xo'jalik ekinlarining muayyan vaqt ichida foydali suv iste'mol qilishi, m ³ /ga F-sug'oriladigan maydon, ga W _{br} -sug'orish manbalaridan olingan suv miqdori, m ³	SRTD - suv resurslari bilan ta'minlanganlik darajasi, foizda; XSSM- haqiqatda sarflangan suv miqdori, m ³ ; MBSM- me'yor asosida berilishi kerak bo'lgan suv miqdori, m ³	SFK- suvdan foydalanish koeffitsienti; EOUYeBS- eng oxirgi yer uchastkasigacha yetib borgan suv miqdori, m ³ MOS- manbalardan olingan suv miqdori, m ³

³ Sultonov va boshqalar "Suv xo'jaligi iqtisodiyoti", T.: TIMI nashryoti, 176-178 b. va 4,5-ustunlar Z.S.Shoxo'jaevaning taklifi.

Iqtisodiyot tarmoqlarining tez o‘sishi va shahar qurilishining rivojlanishi bilan suvga ehtiyoj ko‘payadi. Bu esa suvdan oqilona foydalanish va uni muhofaza qilishning ahamiyatini oshiradi.

Sanoatning rivojlanishi, qishloq xo‘jaligining industrial negizga o‘tkazilishi va kommunal–maishiy xo‘jalikning o‘sishi ishlatilgan suvlar hajmi ko‘payishiga olib keladi.

Hovuzlar kislorod mintaqasini ancha yomonlashtiradigan ko‘k-yashil suv o‘tlarining rivojlanishi natijasida suv omborlaridagi suvlar sifati yomonlashmoqda. Daryolarga iliq suvlarni oqizish va qishloq xo‘jalik yerlari o‘g‘itlari qoldiqlarini tashlash, ko‘k-yashil suv o‘tlari o‘sishi sabablaridan biridir.

Qishloq xo‘jaligini ximizatsiyalash suv manbalarining zaharli ximikat va o‘g‘itlar bilan bevosita ifloslanishga olib keladi. Bu ximikat va o‘g‘itlar daryolarga tuproq yer osti va sug‘orish tizimlarining drenaj suvlari bilan birga tushadi. Bu o‘z navbatida sug‘orma sholikorlik tizimlarida ko‘proq uchraydi.

Yerdan va suvdan samarali, oqilona foydalanish kelajak talab qilayotgan zaruratdir. Yer va suv resurslaridan foydalanish darajasi va samaradorligini oshirish quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshirilishini taklif etamiz:

- Eng avvalo, qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishini yer va suv resurslarining talabi va imkoniyatidan kelib chiqqan holda joylashtirish lozim. Masalan, suv resurslari cheklangan regionlarda sholi ishlab chiqarishni joylashtirish maqsadga muvofiq emas. Katta miqdordagi suvni talab qiladigan ekinlarni sho‘rlangan yerlarga joylashtirish ham samaradorlikni pasayishiga sabab bo‘ladi. Albatta, mamlakat oziq – ovqat xavfsizligini ta‘minlash, mavjud resurslardan oqilona foydalangan holda bozor talab qiladigan mahsulotlarni ishlab chiqarish va bunda aholining ehtiyojini unitmaslik talab qilanadi. Shunga qaramasdan yer va suv resurslarining holatini hisobga olmasdan ishlab chiqarishni tashkil etish ma‘lum salbiy oqibatga olib kelishi mumkin. Masalan, kuchli sho‘rlangan yerlarga kuzgi don ekinlarini joylashtirish yerning unumdorligini pasaytiradi, sho‘rlanishni yanada kuchayishiga olib keladi va yerdan foydalanish samradorligi pasayadi. Bu holatning uzoq davom

etishi ushbu yer maydonlarining qishloq xo‘jaligi maqsadlari uchun mutloq yaroqsiz holga kelib qolishiga sababchi bo‘lishi mumkin. Chunki kuzga donli ekilgan maydonlarda sho‘r yuvish ishlarini amalga oshirib bo‘lmaydi.

- Yerlarning bir sifat holatidan ikkinchi holatga o‘tishi umumiy holda yer transformatsiyasi deyiladi. Yer transformatsiyasi ijobiy (yomon yerlarning yaxshi yerlar safiga o‘tishi) va salbiy (yaxshi yerlarning yomon yerlar safiga o‘tishi) bo‘ladi. Imkon boricha salbiy yer transformatsiyasiga yo‘l qo‘ymaslik lozim. Yer islohotlarini to‘g‘ri o‘tkazish ham yer va suvdan foydalanish samaradorligini oshiradi. Yer duch kelgan kishiga emas, balki yerda ishlash tajribasi, bilimi bor kishilarga, xo‘jaliklarga berilishi kerak. Bu borada yerdan olingan mahsulotga egalik qilish sharoitlarini to‘g‘ri hal etish talab qilinadi. Aks holda yer va suvdan samarali foydalanib bo‘lmaydi.

- Eng zarur omillardan biri yer va suvdan foydalanuvchilarning samaradorlikni oshirganliklari uchun manfaatdorligini ta‘minlashdir.

- Tanlangan ishlab chiqarish turini texnologiyani buzmasdan bajarish, melioratsiya va irrigatsiya tadbirlarini o‘z vaqtida samarali o‘tkazish qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishi, yerdan foydalanish samaradorligini oshiradigan muhim omillardan biri hisoblanadi.

- Yer va suvdan foydalanish samaradorligini oshirish ko‘p jihatdan ilg‘or texnologiyani ishlab chiqarishga joriy etish bilan bog‘liq. Masalan, suvdan foydalanish samaradorligi tomchilatib yoki yomg‘ir usulida sug‘orishda oddiy bostirib sug‘orishdigiga nisbatan ancha katta. Suv resurslari cheklangan holda bu texnologiyalarning ahamiyati keskin oshadi. O‘zbekiston Respublikasi suv resurslari juda cheklangan bo‘lib, hozirda foydalanilayotgan suvning 12-13 foizi mamlakat hududida vujudga keladi. Qolgan qismi Qirg‘iziston va tojikiston davlatlari hududidan keladi. O‘zbekistonda 50 daryo bo‘lib, shulardan faqat 10tasigina 150km uzunlikda. Mamlakatda juda katta kanal va ariqlar tizimi yaratilgan. Ularning uzunligi 156 ming km.ni tashkil etadi. Ana shu irrigatsiya tizimidan samarali

foydalanish mamlakatda yer resurslaridan foydalanishning samaradorligini oshiradigan omillardan biridir.

- Fan yutuqlarini ishlab chiqarishga joriy etish ham yer va suv resurslaridan foydalanish samaradorligini oshiradi. Ishlab chiqarishga paxta va bug‘doyning tezpishar, suvga chidamli navlarini joriy etish bunga misol bo‘la oladi.

- Ekologik muhit talablarini hisobga olgan holda kimyolashtirishni rivojlantirish ham yer va suv resurslarining samaradorligini oshirishga ijobiy ta‘sir etadi.

- Qishloq xo‘jaligiga yaroqli yerlarni suv va shamol erroziyasidan asrash ham juda muhim tadbirlardan biridir. Masalan, ekin maydonlarining 2,1 mln. gektari shamol, 0,7 mln gektari suv erroziyasiga, shuningdek, mavjud 22,1 mln. gektar yaylovning 6 mln. gektari shamol va 3 mln. gektari suv erroziyasiga uchragan. Bu holat agrosanoat majmuasi iqtisodiyotiga sezilarli salbiy ta‘sir qiladi. Shu sababli yerlarni asrash asosiy vazifalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Temirova Feruza Shoxo‘jaeva Zebo Safoevna. [Food provision of the population of the Republic of Uzbekistan in pandemy conditions: problems and solutions. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal.](#) 2021/2.

2. Murodova Nargiza Shoxo‘jaeva Zebo Safoevna. [Organizational and economic basis for the developoment of cotton and textile clusters. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal.](#) 2021/2.

3. ZS Shoxujaeva. [Economic efficiency of water resources use in the agricultural sector. Monograph. T.:" Economy and Finance" Publishing House, 2012.](#)

4. Shoxojaeva Zebo Safoevna, Samandarov Mirzoxid Mirjamilovich. Shoxojaeva Zebo Safoevna, Samandarov Mirzoxid Mirjamilovich. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal.2021/3

5. ЗС Шохўжаева. [ҚАШҚАДАРЁ ВИЛОЯТИДА СУВ РЕСУРСЛАРИДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ](#). Irrigatsiya va Melioratsiya, 2018.

